

напрацьованим сценарієм відбувалися арешти представників української інтелігенції, керівників політичних, громадських організацій та їх членів [6, 48].

Наприклад, уже в жовтні – листопаді 1939 року було заарештовано більшість лідерів легальних у минулому партій, яких утримували у чотирьох в'язницях області, створених уже в перші дні радянської влади. Дещо пізніше, у червня 1941 року, перед відступом, було розстріляно близько 10 тис. політв'язнів Луцької, Ковельської, Рівненської та інших тюрем [1, 134].

Місцева інтелігенція була розпорошена, деморалізована, залякана репресивними заходами, масовим терором. Внаслідок еміграції, депортацій, ув'язнень, фізичного винищення Волинь позбулася майже половини своїх кращих національних кадрів. Уперше в історії цього краю інтелігенція як соціально-культурна спільність стала об'єктом цілеспрямованої жорсткої політики більшовицької держави, яка багато в чому перевершила наміри своїх попередників – польських асиміляторів [6, 49].

Новими, молодими пагонами проявили себе представники волинської «Просвіти» в еміграції, зокрема, ті члени товариства, які у роки Другої світової війни, та у перші повоєнні роки, опинилися у західних окупаційних зонах Німеччини та Австрії. Перебуваючи у таборах для переміщених осіб в західних окупаційних зонах, волинська творча інтелігенція, просвітяни, відродили аматорський театр, українське хорове мистецтво, національну освіту [4, 70 – 73].

Висновки. Роль товариства «Просвіта» у становленні та розвитку театрального та музичного мистецтва на Волині у міжвоєнний період переоцінити важко. Власне, воно зародилося і змогло ширитися, великою мірою, завдяки підтримці товариства. Аматорські театри, музичні колективи, хори об'єднували навколо себе краян, ставши для волинян не лише культурним, а й духовним джерелом, виховували патріотизм, сприяли усвідомленню волинянами національної ідентичності, згуртовували навколо національної культури, традицій, історії, національної ідеї.

Джерела та література

1. Кучерепа М.М., Вісин В.В. Волинь: 1939 – 1941 рр. Навч. посібник. / М.М. Кучерепа, В.В. Вісин. – Луцьк: Волин. обл. друкарня, 2005. – 486 с.
2. Савчук Б.П. Волинська «Просвіта» / Б.П. Савчук: монографія. – Рівне: «Ліста», 1996. – 154 с.
3. Стрільчук Л. Освітня політика радянської влади на землях Західної України (1939 – 1941 рр.). / Л. Стрільчук // Науковий Вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Історичні науки. – № 5 (354). – Луцьк: Вежа, 2017. – С. 69 – 73.
4. Стрільчук Л. Просвітницька діяльність української інтелігенції в таборах для переміщених осіб у західних окупаційних зонах (1944 – 1951 рр.) / Л. Стрільчук // Науковий Вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Історичні науки. – № 3 (328). – Луцьк: Вежа, 2016. – С. 69 – 71.
5. Українська нива. – Луцьк. – 1931. – 30 серпня.
6. Філіпович М. Громадсько-просвітницький рух на Волині в 1918 – 1939 рр. / М. Філіпович // Науковий Вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Історичні науки. – № 3 (328). – Луцьк: Вежа, 2016. – С. 44 – 49.
7. Філіпович М. Луцька «Просвіта. 1918 – 1935 рр. / М. Філіпович. Монографія. – Луцьк: «Вежа», 2007. – 240 с.
8. Strilchuk L. The Ukrainian-Polish Confrontation in Volhynia in the Second World War: Historical Memory Transformations / L. Strilchuk // Copyright 2018 «Codrul Cosminului», Vol.24. – 2018, No. 1. – P. 145 – 164.

УДК 94:061

Олександр Соловей

«Просвіта» в суспільно-політичному та культурно-мистецькому житті Кременеччини (1918 – 1936 рр.)

У статті проаналізовано становлення та діяльність товариства «Просвіта» на Кременеччині у 20–30 роках ХХ ст. та її роль у суспільно-політичних, освітніх та культурних процесах.

Ключові слова: «Просвіта», Кременець, міжвоєнна доба, українці, інтелігенція.

Solovej O. “Prosvita” in the socio-political, cultural and artistic life of Kremenetschyna (1918 - 1936).

In the article the formation and activity of «Prosvita» in Kremenetschyna in 20-30 years of the 20th century and its role in socio-political, educational and cultural processes is analyzed.

Key words: «Prosvita», Kremenets, the interwar period, ukrainians, intelligence.

Постановка наукової проблеми. Товариство «Просвіта» на Кременеччині у міжвоєнні роки ХХ століття відіграло важливу роль у консолідації українського населення під владою Другої Речі Посполитої, захисту національних інтересів, формування свідомості українців та підготовки їх для майбутньої боротьби за державу. Кременецька «Просвіта» була чи не найбільш діяльна в регіоні, впливаючи на культурне, політичне й господарське життя населення краю. Не випадково активні діячі переслідувалися польською владою, а саме товариство у 1936 р. було ліквідовано й заборонено.

У цьому контексті науковий інтерес становить проблема виникнення та діяльності національних громадських культурно-освітніх організацій на поневолених українських землях та вплив їх на ситуацію в краї.

Аналіз останніх досліджень. Історіографія питання включає монографії, які спорадично торкаються проблеми діяльності Кременецької «Просвіти», окремі наукові статті та краєзнавчі дослідження. Участь української еліти в громадсько-політичному, культурному і релігійному житті висвітлено у дослідженні Ірини Скакальської [1], діяльність окремих просвітян в культурно-мистецькій сфері знаходимо у книзі Олександри Панфілової [2], освітню працю наддніпрянської імміграції в середовищі волинян розкрито у монографії автора статті [3]. Заслужують на увагу праця Миколи Кучерепи та Руслани Давидюк про Волинське українське об'єднання, видрукувана на початку двотисячних років [4], а також дослідження середини 90-х років Бориса Савчука «Волинська «Просвіта» [5]. Окремі аспекти діяльності «Просвіти» у Кременецькому повіті в 20–30-х роках минулого століття розкрито у наукових публікаціях Ірини Ткачук [6], Олександра Солов'я [7], а також у науковому збірнику «Волинь у дослідженнях вчених та краєзнавців» виданому у 2017 р. з нагоди 80-ти річчя Кременецького краєзнавчого музею [8]. Із краєзнавчих розвідок варто виділити серію видань під загальною назвою «Нескорена Кременеччина» [9] та дослідження Гаврила Чернихівського [10].

Витоки діяльності «Просвіти» на Кременеччині сягають періоду Першої світової війни. Січові Стрільці, які знаходилися на постою в Білокриниці, що в п'яти кілометрах від Кременця, в приміщенні колишнього російського кавалерійського полку, підказали організувати «Просвіту» [11, 15]. Старшини і підстаршини Підстаршинського вишколу УСС уже мали неабиякий досвід такої діяльності в Галичині. За місцем дислокації вони роздавали тим селянам, що вміли читати, українські книжки та часописи [12, 79], розуміючи що тільки просвітньою працею вдасться розворушити консервативний волинський ґрунт. Уже наприкінці 1917 р. на Кременеччині цілком стихійно виникло одне таке товариство, однак розгорнути активної діяльності воно у той час не змогло.

Товариство «Просвіта» відновило свою діяльність у регіоні влітку 1918 р. уже за часів гетьманату. На початку 1919 р. воно було зареєстроване в Окружному Суді і набуло офіційного статусу [13, 31]. Статут Кременецького повітового товариства «Просвіта» було обнародовано 7 травня 1920 р. Засідання ініціативної групи відбулося 21 червня, а перші організаційні збори – 30 серпня. Першим секретарем повітової управи «Просвіти» був етнограф, фольклорист, краєзнавець Олександр Вітенко. На 1918 рік припадає відкриття у місті Крем'янецької державної української гімназії. На підставі прохання Кременецької «Просвіти» Міністерство дозволило присвоїти їй ім'я одного із активних діячів УНР, міністра освіти Івана Стешенка [1, 126]. Вітенко на громадських засадах виконував обов'язки голови батьківського комітету гімназії, де навчалися його три сини. Незважаючи на утиски, в навчальному закладі щорічно вшановували пам'ять відомих діячів української культури. Гімназія мала добру бібліотеку, основу якої становили україномовні видання, що поповнювалися в тому числі й завдяки батьківському комітету та товариству «Просвіта» [14]. Із стін гімназії вийшли сотні осіб, серед яких відомі діячі української культури такі як Улас Самчук, Марія Цимбалюк, Оксана Лятуринська, Кирило Коцюк та ін.

Кременецька «Просвіта» у 20-х роках була надзвичайно діяльною і впливовою. Молодь гуртувалася навколо товариства. Наприкінці 1922 р. просвітяни краю задумали видавати журнал «Віра». Однак перед виходом він був конфіскований польською поліцією. Учень гімназії Улас Самчук ставши членом «Просвіти» у серпні 1923 р. активно включився в її діяльність, сприяв заснуванню філій по селах та створенню аматорських гуртків при них. У рідному селі Тилявка був організатором читальні, театру та концертних й спортивних заходів [15, 36]. У книзі спогадів «На білому коні» автор описує процес становлення його як «просвітянсько-кооперативного реаліста» де він почав новий етап свого життя: «... Ми брали приступом кожну хату і кожну душу, усю мою гімназійну мудрість я намагався перенести на моїх Кирилів, Савок, Корніїв» [16, 150].

Уродженець краю Яків Лавриченко писав, що по містах Волині з приватної ініціативи розпочалася гарячкова організаційна культурно-освітня і кооперативна праця. «Як гриби після дощу, стали народжуватися по містах і селах «Просвіти». Пригадую своє повітове місто Крем'янець. Повітова «Просвіта» з чисельною бібліотекою, розділеною на фундаментальну, загальну і рухому для сіл. Я випадково попав до Крем'янецької «Просвіти» і приніс до свого села 60 книжок на мій лише підпис» [11, 13].

Чималу роль у створенні просвітнянських осередків на Кременеччині відіграли представники надніпрянської інтелігенції, які опинилися в імміграції на території Західної Волині, де корінної інтелігенції було порівняно мало. Саме вони часто виступали організаторами просвітнянського руху, зокрема: учитель дитячого притулку в Кременці А. Животко, вчителі В. Дорошенко, В. Кавун, громадські діячі Р. Бжеський, Сергій Бачинський, Семен Жук, Віктор Гнажевський, вчений богослов і публіцист В. Біднов, сенатор М. Черкавський, посол до сейму і адвокат Б. Козубський [3, 195].

Завдяки старанням Бориса Козубського у місті було відкрито книгарню, яка функціонувала спочатку у власному родинному будинку, а згодом «Просвіта» орендувала приміщення на головній вулиці міста Широкої. Директором книгарні, що була однією з найбільших в регіоні, став Роман Бжеський. Він був активним учасником Української національно-демократичної революції. Рятуючись від переслідувань Бжеський перейшов польсько-радянський кордон і на початку 20-х років поселився в Кременці. На центральній вулиці міста завдяки йому була відкрита книгарня від «Просвіти». У Центральному державному історичному архіві м. Львова зберігається звіт про поїздку уповноваженого для ознайомлення з роботою книгарні філіалу товариства. У звіті дано високу оцінку роботи Бжеського, зокрема відзначається, що «... п. Бжеський емігрант з Великої України, людина роботяща, а передовсім любить книгу (пише під псевдонімом Характерник) і уміє книжку продати [17, 22]. В цей час виходять його поетичні твори. У журналі «Веселка» за 1923 р. була видрукувана поема «Срібносиня легенда», присвячена січовим стрільцям, вірші «Легенда Крут», «22 січня», «Тим, що полягли під Базаром» [3, 189]. Поряд з літературними творами були написані публіцистичні статті, в яких автор гостро ставить питання щодо майбутньої української держави [18]. Він вступає в полеміку з іншими діячами українського руху, зокрема з М. Сціборським, де не лише ставить питання незалежності України, але й осмислює її майбутній політичний і соціальний устрій [19, 1].

Кременецька «Просвіта» організувала понад 90 читалень у селах повіту. Працювало кілька секцій: дошкільна, шкільна, опіки (милосердя), бібліотечна, видавнича, театральна-музична, у справах церкви. В умовах полонізації одним з важливих завдань була організація заходів із вшанування пам'яті Т. Шевченка. На вечорах читали реферати про життя і діяльність Кобзаря, декламували його вірші, ставили вистави, організовували дитячі ранки. Для вшанування пам'яті поета до 60-ї річниці з дня його смерті «Просвіта» організувала збір коштів, які були залучені для видавничої справи. Розпочався збір грошей на спорудження громадськістю української школи. В друкарні В. Цвіка у Кременці було видрукувано чимало дитячої літератури: вірші, казки, невеликі оповідання. Було видано повість Сергія Даушкова «Було колись» (1936 р.), «Оповідання про Надюсю» Марії Кременярівської-Кавун, оповідання та новели Василя Кархута. Книжки продавалися, а гроші передавалися сиротам або ж багатодітним бідним родинам. Друкувалися книжки й для дорослих, та найціннішим виданням «Просвіти» був «Малий Кобзар» Тараса Шевченка, який вийшов з друкарні Юзефових у Кременці в 1922 р. Крім Шевченківських вечорів, «Просвіта» організувала заходи по відзначенню важливих віх української історії та її діячів, зокрема Лесі Українки, Михайла Драгоманова, Михайла Коцюбинського та інших [10, 126].

Активну діяльність на ниві культурно-освітньої роботи на Кременеччині розгорнув Сергій Бачинський. Учасник державотворчих процесів часів Центральної Ради та Директорії, опинившись в еміграції на Кременеччині працював агрономом у Кременецькому повіті в прикордонних із радянською Україною районах, зокрема: Білозірському, Лановецькому, Дедеркальському. Там він організував просвітнянські хати, створював бібліотеки, читальні. Уже коли він був заарештований органами ДПУ у 1940 р., на допиті визнавав: «В очах поляків я займався політикою... а фактично боровся з неосвіченістю та неписьменністю. Безумовно, кожен культурну діяльність важко відділити від політики, ще трудніше відділити культурну діяльність в умовах польської держави, де одне тільки читання української газети (легальної газети) було вже політикою» [3, 190].

Керівником Почаївської «Просвіти» та організатором кооперативного життя тривалий час був Семен Жук, (1928–1930-ті рр. – посол до польського сейму від Кременеччини) [1, 306]. Він найбільше

долучився до розбудови низових ланок Товариства, на велосипеді об'їздив майже двісті сіл Південно-Західної Волині, де організував читальні та зустрічі з місцевими мешканцями.

Значне місце в діяльності «Просвіти» займало поширення української періодичної преси. У повітових містах цією діяльністю займалися читальні, які часто створювали окрему від бібліотеки установу. В селах читальні і бібліотеки становили одне ціле. В них кожний бажаючий міг ознайомитися із багатьма українськими часописами. На Кременеччині значного поширення набули часописи із Галичини. І все ж, як відзначає дослідник «Волинської «Просвіти» Б. Савчук, рівень зацікавленості українськими книгами та часописами в просвітянських бібліотеках був не зовсім високим, що пояснюється зайнятістю та низькою грамотністю населення в селах та сильним ополяченням його в містах. У Кременці просвітянською бібліотекою щороку користувалося від однієї до двох тисяч читачів, а читальню щоденно відвідувало 20–25 осіб. Це з огляду на чисельність міста, не досить високий показник, як справедливо відзначає автор [5, 65–67].

У 20–30-х роках на Кременеччині діяли потужні культурно-мистецькі осередки, тісно пов'язані із товариством «Просвіта». У Почаївській рисувальній школі, закладі світського типу, у 1925–1931 роках викладав талановитий живописець Олександр Якимчук. Працюючи у художній майстерні він одночасно керував Почаївським аматорським театром «Просвіти» [2, 25]. Жителі села Бережець на гроші, зароблені від прокладання дороги Кременець – Почаїв, замовили у художника портрет Тараса Шевченка. Цей портрет і сьогодні прикрашає світлицю Кременецької «Просвіти». У цьому селі Товариство запрацювало з 1921 р. під головуванням Михайла Семенюка. Тоді ж було засновано читальню, яка нараховувала 300 книг, тут же й діяв аматорський театральний гурток.

«Просвіта» у Почасві була заснована у 1922 році, і вся її діяльність була пов'язана із непересічною особистістю – Семеном Жукком. Він не лише стояв біля витоків товариства, але й був організатором та керівником хору і драматичного гуртка. Гурток, яким згодом керував Олекса Волошин, нараховував понад 50 учасників. Щороку ставили 3 – 4 нових п'єси, а за всі роки існування гуртка опрацювали 48 п'єс. Серед найпопулярніших були «Назар Стодоля», «Наймичка», «Невільник» Тараса Шевченка, «Дай серцю волю – заведе в неволю» Марка Кропивницького, «Мартин Боруля» Карпенка-Карого, «Мотря», «Між двох сил» Володимира Винниченка та інші. Театральну залу винаймали у приміщеннях українського банку або ж в лаврському готелі. Про це описує мисткиня, голова Почаївського міського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка Марія Шаповал.

У Почасві, за сприяння товариства, було створено декілька кооперативних об'єднань: бетонярня, молочарня, пасічників, овочівників. Споживча кооперація нараховувала понад п'ять тисяч членів. Млинарський кооператив об'єднував кільканадцять млинів на річці Ікві. Діяв і Український банк, директором якого працював С. Жук [10, 128–129].

Семен Жук опікувався справою національного виховання молоді. У 1923 р. при товаристві було створено літературно-спортивний гурток для юнаків і дівчат. Його програма передбачала виховання підростаючого покоління на основі моральних, християнських цінностей та національних традицій, спонукання до самоосвіти й самореалізації [20, 76].

Діячі «Просвіти» намагалися донести книгу чи періодичне видання до найвіддаленіших сіл повіту. У «Повстанському записнику», один із організаторів повстанського руху на Кременеччині М. Данилюк записав: « У половині двадцятих років по селах і містах хтось, мов із чародійного мішка, посіяв довгу мережу «Просвіт». У селян під полою десь взялися журнали і газети, діти передавали з рук до рук «Дзвіночка». Звідкись взялися читальні, книгарні.

Це почала знову дихати Волинська земля. По усіх хуторах, селах, містах протяглися тисячі рук за газетою, книжкою, журналом. Кожний хотів читати українською мовою старе, нове, писане, друковане. Це – ніби хотіли наздогнати три сотні втрачених років» [21, 15].

Для досягнення своїх завдань товариства розгорнули бурхливу діяльність. Крім відкритих бібліотек та читалень влаштовували лекції, виклади для простого люду. Для поширення освіти організовувались початкові та середні школи, створювались фундації для надання допомоги здібним учням у їх науці [22, 4]. На Кременеччині «Просвіта» мала свої філії у 170 селах повіту, набула землю для побудови Народного дому [23, 68]. Бібліотека товариства у місті нараховувала понад тисячу примірників, у Почасві – понад 600, Мізюринцях – 400, Бережцях – 300 книг [24, 105].

Про підбір книг у читальнях та їх вплив на свідомість молоді у книзі спогадів згадує канадський священник, уродженець с. Сапанів на Кременеччині Юрій Красевич. У цьому селі читальня знаходилася у сторожці при церкві. Там молодь позичала книжки. «І завдяки їм, а також виставам, які ставили в

селі, я дістав перше хрещення національної свідомості. Настільки був захоплений читанням українських книжок, що днями і ночами, де тільки була змога, читав.

Із того, що читав, багато книжок було галицького письменника Андрія Чайковського. Вони усвідомлювали мене, підлітка, хто і що я є. Саме вони виховали мене українським патріотом» [25, 19–20].

Письменниця Галина Гордасевич у розповіді про маму, описує про її юність, що проходила у селі Великі Загайці. Співоче було те село й вона маючи гарний голос любила співати. Її там за це називали «дяковою ластівкою», бо її батько на той час працював дяком у селі. Там її навчили вишивати – «... а от любити книжку її ніхто не навчив, вона їх полюбила сама. Коли перечитала все в шкільній бібліотеці, ходила до бібліотеки в сусідньому селі. Потім у Загайцях організувалася «Просвіта», і вона вже мала де брати книжки, а ще співала в хорі, яким керував її батько, і навіть грала в самодіяльному театрі. Спочатку епізодичні ролі, а потім і головні, в неї виявився талант» [26, 19–20].

Професійного українського театру на Волині у 20-х рр. не було, тому аматорські театральні групи при «Просвіті» ставлячи драматичні твори на сцені, піднімали пласти української культури й популяризували її в доступній для народу формі. У міжвоєнні роки на Кременеччині перебував колишній актор та режисер Театру М. Садовського в Катеринославі Григорій Березовський. Він разом з дружиною у 1928–1937 рр. створили при Кременецькій «Просвіті» драматичний гурток. До того ж при постановках вистав він використовував оригінальні світлові ефекти, що робило ці театральні вечори надзвичайно популярними.

При товаристві було створено театральну секцію, яка зверталася до польських властей з клопотанням про дозвіл на постановку вистав. Щоправда староство не завжди надавало такі дозволи. Рада «Просвіти» старалася забезпечити аматорські театральні групи методичною літературою та творами українських письменників. Було підготовлено декілька збірок театральних п'єс та книжок з теорії драматичного мистецтва, які почергово надсилалися філіям [1, 295–296].

Товариство «Просвіта» в регіоні у міжвоєнний період було виразником ідей національної незалежності. Уже на початку 30-х років польська влада повела відкритий наступ проти свідомих українських діячів та тих організацій, які вони створювали або представляли. Восени, 1932 р. по цілому Кременецькому повіту по сільських бібліотеках та читальнях «Просвіти» поліція розпочала вилучати і конфісковувати книги. Поліціанти вимагали списки осіб, котрі взяли книги додому для читання, нищили по помешканнях, забираючи книги [25, 15]. У цих обставинах розпочалося згортання діяльності «Просвіти» на Кременеччині та й на території всього воєводства. Проводилася пацифікація та судові процеси над окремими громадсько-політичними діячами. У Березі Картузькій відбували покарання організатори та учасники просвітянського руху такі як Семен Жук, Борис Козубський і його старший син Юрій, Михайло Кобрин, Роман Бжеський, Василь Кархут, Іван Власовський та багато інших.

У 1936 р. Кременецьку «Просвіту» було остаточно зліквідовано й заборонено польською владою. І все ж, діяльність товариства впродовж 20-х і першої половини 30-х років дала свої плоди. Плідна праця просвітян породила могутню силу національного пробудження, яка акумулювалася й нагромаджувалася в наступні роки ХХ століття й була реалізована у створенні та боротьбі Української Повстанської Армії в період Другої світової війни, а з новою силою проявилася в кінці ХХ ст. – в добу становлення України як незалежної держави.

Джерела та література

1. Скакальська І. Б. Політико-соціальні виміри та етнокультурні трансформації української еліти Західної Волині 1921–1939 рр.: монографія. / І. Скакальська. – Тернопіль: Астон, 2013. – 406 с.
2. Панфілова О. Г. Мистецьке життя Кременеччини 20–30-х років ХХ століття: монографія / О. Панфілова. – Тернопіль: Астон, 2012. – 208 с.
3. Соловей О. Г. Міграційні процеси на Волині у міжвоєнні роки (1918–1939): монографія / О. Соловей. – Хмельницький: ФОП Цюпак А. А., 2017. – 264 с.
4. Кучерепа М. Волинське українське об'єднання (1931–1939 рр.): монографія / М. М. Кучерепа, Р. П. Давидюк. – Луцьк: Надстир'я, 2001. – 420 с.
5. Савчук Б. Волинська «Просвіта» / Б. П. Савчук. – Рівне: Ліста, 1996. – 149 с.
6. Ткачук І. Роль діячів «Просвіти» в історії Волині (20–30-ті рр. ХХ ст.) / І. Ткачук. // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць. Випуск 20. – Рівне: РДГУ, 2010. – С. 214–216.

7. Соловей О. Українські бібліотеки та читальні на Кременеччині у міжвоєнний період (1918–1939 рр.) / О. Соловей. // Книжний гостинець: альманах книжників і книголюбів Волинського Тернопілля. – Випуск перший. – Кременець: Центральна бібліотека імені Юліуша Словацького, 2017. – С. 56–73.
8. Волинь у дослідженнях вчених і краєзнавців. Матеріали всеукраїнської наукової конференції (21 вересня 2017 р.). – Кременець: ФОП Грам'як П. В. – 230 с.
9. Нескорена Кременеччина у першій половині ХХ століття (сторінки пам'яті): НакOVO-документальне видання / За ред. В. Мазурка та ін. . – Кременець – Тернопіль: ВАТ «Папірус», 2009. – 408 с., Нескорена Кременеччина (Бережецький підрайон) / За ред. Л. Следзінської. – Кременець: Просвіта, 2016. – 200с.
10. Черняхівський Г. Кременеччина від давнини до сучасності / Г. Черняхівський. – Кременець: Папірус, 1999. – 320 с., 11. Лавриченко Я. Велика Волинь між двома війнами / Я. Лавриченко // Літопис Волині. – 1988. – Ч. 15–16. С. 8–33.
12. Лазарович М. Культурно-просвітницька діяльність Українських Січових Стрільців у роки Першої світової війни / М. Лазарович. – Тернопіль: Пайп, 2003. – 134 с.
13. Савчук Б. Волинська «Просвіта» / Б. Савчук. – Рівне: Видавнича фірма «Ліста», 1996. – 154.
14. Кременецький краєзнавчий музей. – 30465 – архів – 257.
15. Черняхівський Г. Улас Самчук: сторінки біографії / Г. Черняхівський. – Тернопіль: Збруч, 2005. – 246 с.
16. Самчук У. На білому коні / У. Самчук. – Вінніпег: Видання Товариства «Волинь», 1972. – 250 с.
17. ЦДІАЛ України, ф. 348, оп. 1, спр. 3167.
18. Роман Бжеський. Прелюдія поступу: (вістниківський доробок 1924–1934 років) / [упоряд.: В. Бойко, Т. Демченко]. – К.: Темпора, 2016. – 472 с.
19. ЦДАВО України, ф. 4465, оп. 1, спр. 393.
20. Скакальська І. Громадсько-політична діяльність Семена Жука / І. Скакальська. – Кременець: ВЦ КОГПІ ім. Тараса Шевченка, 2006. – 160 с.
21. Данилюк М. Повстанський записник / М. Данилюк. – К.: Вид-во ім. О. Ольжича, 1993. – 192 с.
22. Держархів Тернопільської обл., ф. 190, оп. 1, спр. 4.
23. Холмський А. Крем'янець – Волинські Атени / А. Холмський // Літопис Волині. – 1961. – Ч. 5. – С. 63–71.
24. Держархів Тернопільської обл., ф. 2, оп. 2, спр. 462.
25. Красевич Ю. Від ОУН, УПА до Святого Престолу / Ю. Красевич. – Тернопіль: Львівська державна книжкова фабрика «Атлас», 2001. – 299 с.
26. Гордасевич Г. Л. З сімейного альбому / Г. Л. Гордасевич. – Дубно: «Наш край», 1993. – 30 с.

УДК 94 (477)

Ірина Ткачук**Робота бібліотек-читалень Кременецької «Просвіти» у міжвоєнний період ХХ ст.**

У статті проаналізовано роботу бібліотек-читалень «Просвіти». Показано роль Кременецької книгарні Товариства котра була найбільшою на Волині, входила до Союзу Українських накладень і книгарень та забезпечувала повіт відповідною літературою. Доказано, що друкована продукція Товариства „Просвіта” відіграла важливу роль в ознайомленні українського читача із своїми здобутками вітчизняної й світової літератури, культури, історії, науки у формуванні освічених і національно-свідомих громадян, які становили ядро нації.

Ключові слова: видавництво, праця, товариство, читальні, книги, «Просвіта».

Tkachuk I.P. The work of the reading rooms of Kremenets' "Prosvita" in the interwar period of the twentieth century.

The article analyzes the work of reading rooms of "Prosvita". The role of the Kremenets Bookshop of the Society, the largest on Volyn' land, was included in the Union of Ukrainian Overlays and Bookstores and provided the region with relevant literature.

It has been proven that the Prosvita Society' printed material played an important role in familiarizing the Ukrainian reader with their achievements in domestic and world literature, culture, history, science in the formation of educated and national conscious citizens, which formed the core of the nation.

Keywords: publishing, labor, society, reading books, books, "Prosvita".

Важливим напрямом діяльності Кременецької „Просвіти” було поширення української книги та періодики. Кременецьке товариство „Просвіта” намагалось організувати філії, читальні, книгозбірні та улагодження контактів з різними установами й товариствами Волині та Східної Галичини в цих питаннях.